

LA SUBSTITUCIÓ DE TOPÒNIMS RELIGIOSOS ALS CARRERS DE MANRESA, L'ANY 1936

Josep M. GASOL

La supressió dels topònims religiosos i la substitució d'aquests per altres noms als carrers de Manresa, com a conseqüència dels fets de juliol de 1936, és —ho reconec— una qüestió d'interès més aviat relatiu. Per això, la “comunicació” que presento serà un simple record anecdòtic i comentari d'un episodi de la història — ja no tan recent— de la ciutat, a títol d'exemple d'allò que s'esdevingué arreu. Un fet similar es constata efectivament a totes les poblacions de Catalunya; ni que sigui amb els obligats matisos, variants o característiques exclusives de cada indret. Els canvis imposats a la toponímia urbana foren un fenomen pràcticament universal i remarcable d'aquells temps, tan excepcionals i lamentablement anormals.

Els canvis de noms —especialment als antropònims— de significació política han estat cosa corrent, tradicional i es veu que inevitable en cada canvi de situació. Els millors carrers de les nostres ciutats, viles o pobles diríem que són retolats “a precari”. La plaça major, el passeig o avinguda principal, el carrer més cèntric o senyor... solen haver estat repetidament víctimes dels canvis de nom i sempre en perill d'ésser-ho. Les referències podrien ésser innombrables, i l'anecdòticari que han produït, ben ric i suculent.

L'any 1936 hom anà directament i en general contra els noms de signe religió (els canvis de denominació per motius polítics ja s'havien fet el 1931, en proclamar-se la República). Arreu, la toponímia tradicional sofrí una profunda i extensa transformació. Sense moure'ns de l'entorn territorial manresà i bagenc, els que hi vivíem vam haver d'aprendre uns noms nous de pobles, per exemple *Riudor de Bages*, *Bages d'En Selves*, *el Graner de Bages* o *Castellet de Llobregat*, tots ells històricament absurds i en algun aspecte fins i tot ridículs, i identificar-los com la nova denominació oficial dels municipis de *Sant Fruitós de Bages*, *Sant Mateu de Bages*, *Santpedor* i

Sant Vicenç de Castellet respectivament. També ens haguérem d'assabentar que la muntanyassa de *Sant Llorenç de Munt*, que els manresans descobrim al sud-est de la comarca, s'havia convertit en *Mont Bakunin*; vam saber que els nois cridats a files eren enviats a fer instrucció a *Pins del Vallès* (abans, *Sant Cugat*), i que els malalts mentals els internarien en endavant a *Vilaboi*, no pas a *Sant Boi de Llobregat*.

Dintre de la ciutat, el primer pas en la substitució de topònims de caràcter religiós va donar-lo la Comissió de Govern Municipal, el dia 20 d'agost de 1936, en acordar el canvi de nom dels centres assistencials i sanitaris: l'*Hospital de Sant Andreu* passaria a dir-se *Hospital de Manresa*; el *Sanatori de Sant Joan de Déu* fou rebatejat *Sanatori de la Culla*; la *Casa de Caritat* i l'*Asil d'Infants Orfes* es reconvertiren en l'*Asil-Alberg Joan Selves*, i el de les *Germanetes dels Pobres* es transformà en *Assistència Social* (més endavant, s'anomenaria *Casal de la vellesa*). I en els preparatius del nou curs escolar 1936-1937, es verificà el "bateig" laic dels centres escolars: l'escola municipal dita de *Sant Ignasi* fou retolada *Grup Escolar Llibertat*; els col·legis de caràcter privat, titulats amb nom de santoral catòlic, esdevingueren els nous col·legis *Natura*, *Joan Selves*, *Cardener* i *Catalunya*.

Però la gran transformació va efectuar-se en virtut d'un acord del Ple del 'Ajuntament, reunit en sessió ordinària de segona convocatòria el dia 11 de setembre, que canviava els noms de 37 carrers i una plaça de la ciutat, coneguts fins aleshores amb noms de sants (*Sant Andreu*, *Sant Bartomeu*, *Sant Benet*, *Sant Domènec*, *Sant Francesc*, *Sant Fruitós*, *Sant Ignasi*, *Sant Joan*, *Sant Llorenç*, *Sant Marc*, *Sant Maurici*, *Sant Miquel*, *Sant Pau*, *Sant Salvador*, *Sant Tomàs*, *Santa Maria*, *Santa Agnès*, *Santa Caterina*, *Santa Clara*, *Santa Llúcia* i el *Beat Miquel Pagès*), d'una advocació mariana (la Mare de Déu *del Pòpul*), relacionats amb esglésies i convents (*Caputxins*, *Carme*, *la Cova*, *Predicadors*) o personatges eclesiàstics (*Canonge Montanyà*, *Canonge Mulet*, *Cardenal Lluch*), commemoratius d'una tradició religiosa (*la Llum*) i d'un episodi històric de forta connotació rcialista (els *Tres Roures*).¹

1 "(...) s'acordava canviar la nomenclatura dels següents carrers i places:

<i>Nomenclatura actual</i>	<i>Nomenclatura nova</i>
Baixada Pòpul	Baixada del Poble
Carrer Carme	6 d'Octubre
Santa Llúcia	Sagú i Rubinat
Arcs de Santa Llúcia	Arcs
Baixada Carme	Fraternitat
Sant Miquel	Ferrer Guàrdia
Canonge Mulet	Peius Gener
Cardenal Lluch	Colldeforns
Muralla Sant Domènec	Selves Carner
Predicadors	Progrés

De la purga general, que afectà pràcticament totes les vies urbanes, el nom de les quals feia “olor de missa”, va lliurar-se la *Baixada de la Seu*; tal volta, per la dificultat d’escamotejar la tant vistent presència física del temple (“ex-temple” en aquells moments). També restaren exclosos de la llista negra el carrers *del Remei* (de Dalt i de Baix), una placeta i la baixada del mateix nom, tot i ésser aquest manifestament revelador del seu origen relacionat amb una església i un desaparegut convent titulats així.

En canvi, no s’escapà del càstig un carrer, de denominació equívoca: el carrer *del Bisbe*. Un nom que no té res a veure amb cap prelat; és senzillament el motiu d’un

Sant Fructuós	Sunyol Garriga
Llum	Compte
Sant Tomàs	Esteve i Seguí
Beat Pagès	Tortosa i Cabrera
Canonge Montanyà	Campalans
Santa Caterina	València
Santa Agnès	Fontbernat
Sant Francesc	Salmerón
Santa Maria	Almirall
Sant Andreu	Casas Sala
Sant Salvador	16 de Febrer
Sant Joan d’En Coll	Alferes Cabrer
Carrer Caputxins	Ascaso
Sant Bartomeu	Mallorca
Muralla Sant Francesc	Lairet
Bisbe	Carrer de la Pau
Torrent Sant Ignasi	Dramaturg Iglésias
Carrer Cova	Nakens
Santa Clara Nova	Aragó
Sant Benet	Bello i Trompeta
Sant Llorenç de Brindis	Marx
Sant Marc	Sirval
Sant Maurici	Carner i Romeu
Santa Clara Vella	Germans Badia
Plaça Sant Ignasi	19 Juliol
Sant Pau	Monturiol
Tres Roures	Secases
Sant Josep	Catalunya”.

(sessió del Ple de l’Ajuntament, 11. IX. 1936)

sastre que hi tenia el domicili², en terrenys del qual a mitjan del segle XIX s'havia obert el carrer que les autoritats de l'època volien dedicar a la reina Isabel II.

Un periòdic local, "El Dia" (subtitulat "Diari republicà d'esquerra"), anteriorment a la data del susdit acord del Ple municipal, ja comentava la notícia filtrada d'una reunió de la Comissió de Govern. Un article de primera plana titulat "Els sants han fugit" i signat amb unes inicials que traïen el nom de Josep Martí Farreras, col·laborador i futur director del diari —potser preocupat de fer mèrits que l'absolguessin del seu passat successivament tradicionalista, lliguer i d'Acció Catalana—, ironitzava: "La Comissió de Govern Municipal ha acordat que restin sense nom tots els carrers de la ciutat, el patrocini o nomenclatura dels quals corresponia a un d'aquests bon minyons que emplenaven els altars de les esglésies".

Després d'una buida consideració sobre l'encert del càstig inflingit, segons l'autor, a unes "figures de fusta, testimonis muts de segles d'oprobri, d'esclavitud i d'ignorància (...), ídols carregats de joies i brillants, emblema essencial d'una religió cruel i sanguinària (...)", l'article arribava a la conclusió: "Els noms de sants han desaparegut dels carrers. Era una mesura indispensable". I suggeria: "Cal ara que l'Ajuntament en imposar novament els noms procuri que siguin ben manresans i, sobretot, que siguin una prova ben palesa dels moments històrics que vivim".³

Tanmateix i a pesar de la recomanació, no foren pas precisament uns noms "ben manresans" els que l'Ajuntament imposà en el rebateig de les vies urbanes. Dels trenta-vuit noms escollits, només quatre corresponien a personatges locals: *Pere Secases*, un vell regidor lerrouxista; *Joan Selvas i Carner*, que morí l'any 1934 essent conseller de la Generalitat i havia estat el primer alcalde republicà de Manresa el 1931; *Francesc Casas i Sala*, diputat de "Izquierda Republicana" afusellat pels militars sublevats, i el farmacèutic *Josep Esteve i Seguí*, de reconeguda executòria catalanista i republicana.

Dels altres, més de la meitat eren noms de persones forasteres o recordatoris d'efemèrides d'àmbit ultraciudadà. Cal tenir present que les glòries de la 2ª República —els seus protagonistes i el mateix fet de la proclamació— ja havien estat commemorats temps enrera: *Plaça de la República*, *Avinguda del 14 d'abril*, *Plaça de Francesc Macià*, *Carrer de Fermín Galán y García Hernández*, llegíem en sengles plaques viàries des de 1931. Igualment, alguns personatges històrics hi eren homenatjats: *Pi i Maragall*, *Pablo Iglesias*, *Mari i Julià*...

Restaven els "dii minores" del republicanisme espanyol i català, els capdavanters o epígons dels moviments obreristes i alguns revolucionaris destacats, com a candidats a l'honor de la làpida en un lloc públic. Així hom pogué recordar *Karl Marx*, *Ferrer i Guàrdia*, *José Nakens*, *Nicolás Salmerón*, *Valentí Almirall*, *Francesc*

2 "Jaume Quintana, sastre, dit lo Bisbe", *Llibre de Entradas de la Obra de la Seu*, a. 1789 (Arxiu de la Seu de Manresa).

3 M.F., "Els sants han fugit", *El Dia*, 29. VIII, 1936.

Layret, Seguí i Rubinat, Francisco Ascaso, Jaume Compte i els *Germans Badia*. Calia commemorar igualment algunes dates memorables de la història política recent, d'entre el 1931 i 1936, com el *6 d'Octubre*, el *16 de Febrer* i el *19 de Juliol*. Del món pròpiament "cultural" —gent de lletres i de ciència—, militància política a part, només *Ignasi Iglésias, Narcís Monturiol* i *Peius Gener* tingueren cabuda en l'instaurat nomenclàtor vial. No fou oblidat el nom de *Catalunya*, que hi entrà acompanyat pels de *València, Aragó* i *Mallorca*. I no mancaren uns noms eufònics i poc comprometedors: *Pau, Poble, Progrés* i *Fraternitat*.

Formaven l'Ajuntament de Manresa vint-i-cinc regidors, de la majoria triomfant en les eleccions municipals de gener de 1934 i consellers suplents cridats a cobrir les vacants dels regidors de dretes destituïts el 22 de juliol de 1936. Predominaven els militants d'Esquerra Republicana de Catalunya, amb la inclusió d'uns pocs representats d'Unió Socialista, un parell del Partit Federal i un representant de la Unió de Rabassaires i d'Acció Catalana respectivament. L'alcalde, Francesc Marcet, era de l'Esquerra. En la Comissió de Govern Municipal figuraven un altre regidor d'aquest partit, un socialista, un federal i el d'Acció Catalana.

La responsabilitat immediata del bateig —les funcions de padrí, seguim la metàfora— o proposta de noms, cal atribuir-la segurament a Joaquim Amat i Piniella, secretari particular de l'alcalde Marcet i "conseller àulic" de la Corporació en matèries de cultura. Però el repertori antroponímic d'homenatjats trasllueix el mapa polític-ideològic de la majoria municipal. Hi trobarem per exemple, i a part d'alguns ja esmentats, els noms de *Carner* i *Romeu* (Jaume Carner, un republicà històric), del socialista *Campalans* i de *Sunyol* i *Garriga* (diputat d'ERC). Cal prendre'ls per testimonis de la particular devoció de federals, socialistes i nacionalistes d'esquerra, presents al consistori manresà.

Ja entrats a l'any 1937, algú s'adonà de la connotació religiosa de les places dites dels *Infants* (situada davant l'església de l'asil d'aquest nom) i de *Valldaura*; record, aquesta, de l'emplaçament d'un antic monestir cistercenc titulat així. Una i l'altra canviaren de nom, dient-se en endavant de *Francisco Marín* i de *Mèxic*, respectivament, a petició de l'Agrupació Sindicalista Revolucionària, la qual tenia domicili en un pis confiscat de l'esmentat asil d'orfes.⁴ (La plaça dels Infants tornaria a canviar de nom, a finals de 1938, rebatejada de les *Heroiques Brigades Internacionals*).

Per un motiu similar, el 3 d'agost de 1937, *Romeu Saclosa* —frare carmelità del segle XIV— fou eliminat del nomenclàtor de vies urbanes a benefici de *Roldán Cortada* —una de les víctimes dels Fets de Maig anterior, a Barcelona—, "vist un escrit del Sindicat d'Empleats Municipals d'UGT". I, en un excés de puritanisme o demostració d'ignorància, el dia 16 del mateix mes d'agost i "a petició de l'Ateneu Popular", es va canviar el nom de la *Plaça d'En Creus*, que no tenia res a veure amb el santoral ni amb cosa que s'hi assemblés, pel d'*Apel·les Mestres*.

4 Consell Municipal, ses. 20. III, 1937.

Un detall que crida força l'atenció és que cap dels personatges als quals foren dedicats novament carrers i places amb aquell primer acord municipal de setembre de 1936, i que tots són coneguts i identificats amb un nom cristià —Joan, Francesc, Valentí, Narcís, Salvador, Rafael, Ignasi, etc.—, no figuraven en el llistat oficial, ni després de les noves làpides, amb el corresponent nom de fonts. Hi eren només amb el cognom o cognoms: Almirall, Ascaso, Seguí i Rubinat, Monturiol, Campalans, Layret..., posem per exemple. El cas que es veu que creà problemes fou el d'Ignasi Iglésias, destinat precisament a substituir el del seu patronímic sant Ignasi. Calia treure el nom del sant, però tampoc no hauria quedat bé dir-ne “carrer d'Iglésias”, susceptible de confusions i amb un notable tuf religiós encara. Hom arbitrà una solució excepcional: suprimiren, com de costum, el nom i feren precedir el cognom amb un qualificatiu que definia l'activitat literària del personatge: carrer del *Dramaturg Iglésias*, va dir-se.

L'excepció, la tenim en el també singular Peius Gener. El popular hipocorístic “Peius” li feu personar el nom de Pompeu (tanmateix prou pompós).

En els canvis produïts a partir de 1937, ja no es va filar tan prim. Així, Apel·les Mestres pogué tenir làpida amb nom i cognom. Qui sap si pensaven en la paganitat del pintor grec Apel·les, més que en la possibilitat d'un sant Apel·les, “deixeble del Senyor”, recordat pel Martirologi Romà el dia 22 d'abril.